

Vörös Boldizsár

„Átmeneti állapot az osztály nélküli kommunista társadalomba”?

A magyarországi proletárdiktatúra 1919-ben

Az átmeneti rendszer külföldi gondolkodók munkáiban

A 20. század eleji magyarországi munkásmozgalom résztvevői Karl Marx és Friedrich Engels válogatott műveinek 1909-es, II. kötetében olvashatták Marxnak *A gothai program kritikája* című, 1875-ben papírra vetett fejtegetéseit, amelyeket a közreadó, Szabó Ervin a következőképpen értékelt: „igen kevés dokumentuma a marxizmusnak érdekesebb ennél”.¹ Marx, egyebek mellett, a majdani ideális, kommunista rendszer kialakításáról írva azt is állította, hogy „[a] kapitalista és a kommunista társadalom közé az egyiknek a másikba való forradalmi átalakulás korszaka esik. Ennek felel meg a politikai átmeneti idő, mikor az állam nem lehet egyéb, mint a *proletárság forradalmi diktatúrája*.”² E gondolatot is felhasználva írta Vlagyimir Iljics Lenin 1917-es *Állam és forradalom* című, magyarul a Tanácsköztársaság létrejötte előtt a Kommunisták Magyarországi Pártja, utána az egyesült szociáldemokrata-kommunista párt által közreadott könyvében, hogy „a proletariátus diktatúrája, a kommunizmusba való átmenet időszaka”.³ Ugyanebben a munkájában a politikus foglalkozott a különböző történelmi korszakok megjelenésének problematikájával is:

„A tudományos különbség azonban a szocializmus és a kommunizmus között világos. Amit közönségesen szocializmusnak mondanak, azt Marx a kommunista társadalom első vagy alacsonyabb fázisának nevezte. Amennyiben a termelőeszközök *társadalmi* tulajdonná válnak, annyiban a kommunizmus szó itt is alkalmazható, csupán nem szabad elfeledni, hogy itt nem tökéletes kommunizmusról van szó.”⁴

¹ Szabó Ervin: Bevezetés. In Szabó Ervin (szerk.): *Marx és Engels válogatott művei*. II. kötet. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés, 1909. 401. Lásd ehhez: Litván György: *Szabó Ervin, a szocializmus moralistája*. Budapest, Századvég, 1993. 124–132., 181–186., 271., 276.

² Karl Marx: *A gothai program kritikája*. In Szabó (1909): i. m. II. 425. (*Kiemelés az eredetiben.*)

³ N. Lenin: *Állam és forradalom*. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919. 82.

⁴ Lenin (1919): i. m. 90. (*Kiemelés az eredetiben.*)

Az átmenet időszakát tárgyalta Nyikolaj Ivanovics Buharin, szovjet-oroszországi vezető bolsevik politikus, ideológus 1918 májusa folyamán elkészült, *A kommunisták (bolsevikiek) programja* című munkájában is. A könyvet – mivel az 1918. augusztus 9-re datált szerzői előszava szerint az nem csupán az orosz proletariátus, hanem a világ proletariátusának, így a magyar proletariátusnak a programja is –⁵ a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte előtt a Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919. március 21-e után pedig az új rendszer propagandájának egyik legfontosabb irányító szerve, a Közoktatásügyi Népbiztosság VII. csoportjaként működő Szocializmus Állami Propagandája elnevezésű részleg bocsátotta közre magyarul. Buharin ekként fogalmazott: „Hogyan szilárdítsuk meg a kommunista rendet? Hogyan jussunk el hozzá? A kommunisták pártja erre azt feleli: a proletariátus diktatúráján keresztül.”⁶

E szerint a felfogás szerint tehát a „kapitalizmus kora” és az „ideális világrend” között lesz, illetve Szovjet-Oroszországban már meg is kezdődött ez az átmeneti korszak: a proletárdiktatúra időszaka. Ekkor épül ki az új államigazgatási rendszer, sor kerül az új gazdasági viszonyok kialakítására azáltal, hogy a „kizsákmányolóktól” – a tőkésektől és a földbirtokosoktól – elveszik a termelőeszközöket, és azokat a „dolgozók” kezébe adják. A pártprogramban a szerző ugyanakkor foglalkozott az új világ kialakításánál az erőszak alkalmazásával is, kijelentve: „A diktatúra – vaskezü hatalmat jelent, olyan hatalmat, amely nem kegyelmes ellenségei iránt. A munkásosztály diktatúrája tehát a munkásosztály olyan állami hatalmát jelenti, amely megfojtja a burzsoáziát és a földbirtokosokat.”⁷ Miután pedig sikerült a „kizsákmányolókat” mint társadalmi osztályt megsemmisíteni: tagjainak „dolgozókként” történt beillesztésével az új rendszerbe (így például a korábbi gyáros dolgozhatott könyvelőként tőle elvett üzemében), illetve ha másként nem lehetséges, egyesek elpusztításával is (például ha a volt földbirtokos ellenforradalmárként támadt a szovjethatalomra), a társadalmi osztályok eltüntetésével, a belső és a nemzetközi forradalom győzelme nyomán a külső, ellenséges államok fenyegetéseinek megszűnésével nem lesz többé szükség a diktatúrára, ami az állam elhalását eredményezné. A pártprogramban az is benne van, hogy a jövőben meg fognak szűnni a különálló országok, a határok el fognak tűnni. „Az egész emberiség nemzeti különbség nélkül minden részében össze van kapcsolódva és egyetlen egységes egészszé szerveződött. Valamennyi nép – egyetlen nagy, baráti munkáscsaládot alkot itt”,⁸ sőt: „Legvégül az egész világnak egyetlen munkásüzemmé kell lennie”.⁹ A diktatúra a III. (Kom-

⁵ Buharin Nikolaj: *A kommunisták (bolsevikiek) programja*. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919. 2. Lásd ehhez például: Adolf G. Löwy: *Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. Leben und Werk Nikolai Bucharins*. Wien, Promedia, 1990. 103., 111., 397.

⁶ Buharin (1919): i. m. 17.

⁷ Buharin (1919): i. m. 17.

⁸ Buharin (1919): i. m. 14.

⁹ Buharin (1919): i. m. 15.

munistá) Internacionálé 1919-es irányelvei szerint is „csupán átmeneti berendezkedést jelent, amely addig tart, amíg sikerül a burzsoázia ellenállását megtörni, hatalmát kisajátítani és őt magát a társadalomnak egyik dolgozó rétegévé alakítani”.¹⁰

Arról pedig, hogy az átmeneti időszak meddig is fog tartani, egy másik vezető szovjet-oroszországi bolsevik politikus, Karl Radek ezt írta *A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig* című, a pártprogram létrejötte után néhány hónappal, 1918 őszén keletkezett brosúrájában, amelyet magyarul 1919. március 21-e előtt a Kommunisták Magyarországi Pártja, a Tanácsköztársaság kikiáltása után az egyesült szociáldemokrata-kommunista párt adott közre:

„*A szocialista forradalom hosszú folyamat, mely a kapitalista osztály detronizálásával kezdődik, de csak a kapitalista gazdaságnak munkásközösséggé való teljes átalakításával ér véget. Ez a folyamat minden államban legalább egy emberöltőre terjed és ez az időtartam a proletárdiktatúra szükségességének időszaka, melyben a proletariátusnak egyik kezével még a tőkésosztályt kell állandóan újra meg újra legyűrníe, úgy, hogy ez idő alatt csak másik keze áll szabadon a szocialista alkotómunka számára.*”¹¹

Írásában Radek a forradalmi folyamatnak nemcsak az időtartamával, hanem térbeli kiterjedésével is foglalkozott:

„A szocialista forradalom csak akkor győzhet, ha az egész kontinens területére kiterjed; viszont a szocialista forradalommal nem lehet addig várni, míg egyetlen hívásra az egész világ proletariátusa harcba áll, ellenkezőleg, az egyes nemzetek szocialista forradalmi maguk is a nemzetközi kapitalizmus bomlási termékei és így siettetik a nemzetközi forradalmat.”¹²

¹⁰ A kommunista Internacionálé irányelvei. *Népszava*, 1919. március 27. 6.

¹¹ Karl Radek: *A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig*. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919. 21. (*Kiemelés az eredetiben.*)

¹² Radek (1919): i. m. 19. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja lapjának, a *Szociális Forradalom*nak 1918. december 25-i számában a szerző neve nélkül megjelent, tehát szerkesztőségi állásfoglalást kifejezésre juttató cikk közreadói pedig már világméretű forradalmat vizionáltak 1919-re: „Nem kell jövőmondónak lenni, elég a történelmi tények ismerete és azok értékelése, hogy megmondhassuk már most: a felvirradó új év, 1919 a világ, a földcsillag forradalmának éve lesz. A földkerekségé: mert abban a pillanatban, amikor a mai, burzsoá-demokratikus közép-európai forradalom szociálissá válik, amikor túlrad Közép-Európa határain, beleharap Franciaország diadtól vonagló testébe, átvonaglik az aranyzsákjain pöffeszkedő Angliába, keresztüljárja a rablókarmú Olaszországot, abban a pillanatban kirobban a megfeszült forradalmi erők lángra Amerikában is, megrázza a dollárkészárok milliárdos trónusait, levegőbe röpül az angol imperia- lizmus ingó nehezéke Ausztrália, India, Dél-Afrika puskaforhalmazain is.

Amint az orosz proletárforradalom továbbterjedése nem *egy ország*, hanem *egész világ*grész forradalma lett, ugyanúgy az európai forradalom proletárforradalommá érve és messzebb csapva nem maradhat Európa többi részeinek forradalma csupán: világforradalommá válik, körülfut lángra – mint új, vezeték nélkül Föld körül küldött villamos szikra – Keletről nyugatra, északról délre mindenfelé, ahol még a fináncőke ül a hatalmon.” Európa forradalmi éve. *Szociális Forradalom*, 1918. december 25. 1. (*Kiemelés az eredetiben.*)

Ez utóbbi iránymutatás is adhatott ösztönzést a magyarországi kommunistáknak ahhoz, hogy Magyarország súlyos bel- és külpolitikai viszonyai között, 1919. március 21-én, a szociáldemokratákkal együtt felvállalják a Tanácsköztársaság megteremtését.

A Magyarországi Tanácsköztársaság

Az idézett szerzők gondolatmenetei nyomán a Magyarországi Tanácsköztársaságot is egy átmeneti politikai rendszerként határozták meg és jelenítették meg munkáikban a korabeli közvélemény-formálók. A diktatúra egyik legfontosabb lapja, a *Vörös Ujság* március 22-i, közvetlenül a Tanácsköztársaság létrejötte után kiadott számában *A proletárság diktatúrája* című, a szerző neve nélkül megjelentetett, tehát szerkesztőségi állásfoglalást kifejezésre juttató cikkben már ez is olvasható: „Szükséges, hogy a munkásság vasökölrel teremtsen rendet. De ez a diktatúra csak átmeneti állapot. Ezután oly korszak következik, mely jólétet és teljes szabadságot fog biztosítani mindenki számára. Addig azonban hatalmi eszközökkel kell élnünk.”¹³ Az egyesült szociáldemokrata-kommunista párt egyik napilapja, a *Népszava* április 2-i számának *Munka, fegyelem, rend!* című, szintén a szerző nevének feltüntetése nélkül közreadott vezércikkében benne volt a III. Internacionálé fentiekben közölt irányelve, a következő megállapítással: „A magyar proletariátus ehhez a fölényes bölcsességű útmutatáshoz tartja magát.”¹⁴

Az új rendszer jellegét és funkcióit határozta meg a diktatúra alkotmányozó gyűlésének tekinthető, 1919. június 14–23. között lezajlott Tanácsok Országos Gyűlésén elfogadott alkotmány első része. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának alapelvei rész címben a „Szocialista” megjelölés – nyilvánvalóan nem függetlenül azoktól a fejtegetésektől, amelyek Lenin idézett munkájában is megjelentek – azt juttathatta kifejezésre, hogy ekkor még csak a tökéletes kommunizmushoz való átmenet rendszeréről van szó, a „Szövetséges” jelző pedig ezt: a diktatúra a nemzetközi tanácsköztársaság keretében minden újabb szocialista köztársasággal államszövetségre szándékozik lépni.¹⁵ A rendszer átmeneti voltának ábrázolása helyet kapott az alkotmány 1. §-ában is:

„A proletariátus diktatúrája azonban csupán eszköz mindennemű kizsákmányolás és mindenfajta osztályuralom megszüntetésére, és előkészítése annak a társadalmi rendnek, amely

¹³ A proletárság diktatúrája. *Vörös Ujság*, 1919. március 22. 3.

¹⁴ Munka, fegyelem, rend! *Népszava*, 1919. április 2. 1.

¹⁵ Lásd: Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. In Hajdu Tibor – Tilkovszky Loránt (szerk.): *Magyarország története. 1918–1919, 1919–1945*. Budapest, Akadémiai, 1976. 321.

nem ismer osztályokat, és amelyben megszűnik az osztályuralom legfőbb eszköze, az állam hatalma is.”¹⁶

Az alkotmány első részében ugyanakkor nemcsak a politikai rendszer átmenetiségét rögzítették létrehozói, hanem azt is, hogy magát az államalakulatot sem mindörökké fennállónak tervezik: „A világháborút előidéző imperializmus helyett a Tanácsköztársaság a világ proletárjainak egyesülését, szövetségét, a dolgozók nemzetközi tanácsköztársaságát akarja.”¹⁷

Azt, hogy az új rendszer átmeneti jellegét a közvélemény formálói mennyire tartották fontosnak, jól mutatja ideiglenességének megjelenítése a diktatúra különféle, hivatalos jellegű oktatási anyagaiban. Ilyenek voltak azok a történelem-tananyagok is, amelyek a Közoktatásügyi Népbiztosság által közreadott *Néptanítók Lapja* című folyóirat mellékleteiként láttak napvilágot, és amelyek alapján a tanároknak tanítaniuk kellett: erre ugyanis a közoktatásügyi népbiztos 1919. május 13-i rendelete kötelezte őket.¹⁸ A *Bevezető leckék a történelem tanításához* című szövegben, amely a folyóirat április 24-i számának mellékletében jelent meg, helyet kapott a Magyarországi Tanácsköztársaság rövid ábrázolása is, addigi története fontosabbnak tekintett mozzanatait ismertetve. A „proletárság diktatúrája” e munka szerint is „átmeneti kormányzás”.¹⁹ A *Néptanítók Lapja* körülbelül két hónappal későbbi, június 26-i számának mellékletében megjelent, „az újkori kapitalizmus s a bér munkásság korával” foglalkozó tananyagban szintén benne volt a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttének, története jelentősebbként értékelt eseményeinek leírása. A rendszert e szöveg szerint is csupán átmenetileg fennállóként gondolták el létrehozói, irányítói:

„A proletárdiktatúra nem az osztályellentétek állandósítására, hanem megszüntetésére törekszik s oly mértékben enyhül, amily mértékben belehelyezkednek a földjáradék és a profit eddigi élvezői a munka társadalmába. [...] Célja a hatalmi államot olyan átfogó termelő és elosztó szervezettel helyettesíteni, amelynek mindenki dolgoz tagja, s amely mindenkit részesít az élet és a kultúra javaiban.”²⁰

Nem az iskolások, hanem a rendfenntartó erők: a Vörös Őrség tagjai számára készült *A vörös űr kis tankönyve* című, A Vörös Őrség Országos Főparancsnokságának Könyvtára sorozatban megjelent kiadvány, amelyben – kérdések és feleletek formájában –, helyet kapott az új politikai viszonyok ismertetése is. Ebben a „Mi a proletárdiktatúra?” kérdésre a következő válasz olvasható: „A dolgozók többsé-

¹⁶ A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. *Tanácsköztársaság*, 1919. június 28. 1.

¹⁷ *Tanácsköztársaság*, 1919. június 28. 1.

¹⁸ A közoktatásügyi népbiztosnak 1919. évi 91609. számú rendelete a történelmi tanítás új irányára tárgyában. *Hivatalos Közlöny*, 27. (1919). 183–184.

¹⁹ Bresztovszky Vilma: *Bevezető leckék a történelem tanításához*. Melléklet a „Néptanítók Lapja” 17. számához. VII.

²⁰ Sas Andor: *Leckék az újkori kapitalizmus s a bér munkásság korából*. Melléklet a „Néptanítók Lapja” 26. számához. XXII.

gének osztályállama, melyben minden hatalom kizárólag a dolgozó proletariátust illeti; átmeneti állapot az osztály nélküli kommunista társadalomba.”²¹ Azt, hogy e kiadvány közreadói is a rendszer egyik legfontosabb sajátosságának tartották átmeneti voltát, jól mutatja: közlését még ebbe a rövid, egymondatos meghatározásba is beleillesztették.

A Tanácsköztársaság irányítói által kiemelt jelentőségüként értékelt külföldi forradalmár gondolkodók: Marx, Lenin, Buharin, Radek műveiben, a III. Internacionálé politikusainak irányelveiben foglalt útmutatások nyomán a magyarországi közvélemény-formálók tehát két szempontból is átmenetinek tekintették a diktatúrát. Egyrészt mint politikai rendszert az ideális gazdasági-társadalmi-politikai viszonyok, a kommunizmus kialakításának folyamatában, másrészt pedig mint államalakulatot, a majdan megvalósuló kommunista világrendszer létrehozása során. Ezt a felfogásukat megjelenítették különféle, hivatalos jellegűnek számító kiadványaikban: újságcikkekben, az alkotmány legfontosabb részében, tananyagokban – így ezek a Magyarországi Tanácsköztársaság önképének²² is meghatározó elemeivé váltak. Az utópisztikus jövővízió: az ideális világrend, a kommunizmus megvalósítására való hivatkozás pedig az átmenetinek tekintett időszakban, a proletárdiktatúrában legitimálhatta a rendszer irányítóinak radikális intézkedéseit, köztük a terrort is. Jól jelzik ezt a Buharin-féle pártprogram és a *Vörös Újság*-cikk idézett részletei. Mindezeket túl a diktatúra irányítói előszóbeli megnyilatkozásaikban is foglalkoztak az átmenet különféle mozzanataival. Kun Bélának a Forradalmi Kormányzótanács március 27-i ülésén tett kijelentései azt jelzik, hogy a külügyi népbiztos ekkoriban a forradalmi folyamatnak az európai kontinensen történő továbbterjedésével, illetve terjesztésével számolt, amelynek szükségességére mutatott rá Radek is már idézett brosrájában. A magyar politikus – nem kevés optimizmussal – azt állította, hogy

„amire mi a forradalmat alapítottuk, az a nemzetközi forradalom volt és hogy nem rosszul számítottunk, azt két-három nap is eldönti. Itt van az ukrainai és az osztrák dolog, és nyugodtak lehetünk, hogy Németország is követi a példánkat. Itt óriási gazdasági terület van máris; ez autochton el tudja magát látni. [...] Ha Ausztriában van forradalom, Csehszágban is van. És akkor végigvisszük a forradalmat a francia határig.”²³

²¹ *A vörös örök tankönyve*. Budapest, (k. n.), 1919. 7.

²² Lásd erről részletesebben: Vörös Boldizsár: „De ez a diktatúra csak átmeneti állapot”. A Magyarországi Tanácsköztársaság önképe. In Dubniczky Zsolt et al. (szerk.): *„A kultúra tarthatja meg, és teheti ismét naggyá.” Tanulmányok Újváry Gábor hatvanadik születésnapjára*. Budapest, Ráció, 2020c. 256–265.

²³ 1919. március 27. A Forradalmi Kormányzótanács ülése. In Imre Magda – Szücs László (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. Budapest, Akadémiai, 1986. 103., 105. Lásd még: Romsics Gergely: Külpolitikai gondolkodás a Magyarországi Tanácsköztársaságban. *Sic Itur ad Astra*, 28. (2020), 70. 45–49. A népbiztos által említett „ukrainai dolog” a gyors szovjet katonai segítségre utalt, amelyben a Tanácsköztársaság kikiáltásakor még lehetett reménykedni.

1. ábra: A Máttyás Diák című élclap 1919. március 30-i számának borítóján közölt karikatúra azt a reményt jeleníti meg, hogy a Tanácsköztársaság fogja megvédeni Magyarországot
Forrás: Országos Széchényi Könyvtár, Törzsgyűjtemény

Az adott történelmi helyzetben tehát a Magyarországi Tanácsköztársaság legfontosabb vezetője nem csupán a magyarországi diktatúra átmeneti voltával számolt, hanem a nemzetközi viszonyok átmenetiségével is: sőt éppen ezek alakulásától függött a magyarországi diktatúra további sorsa, fennállásának ideje is. Ha tehát jelentős területeken győz a nemzetközi forradalom, a magyarországi rendszer fennmaradhat, és – legalábbis az irányítók reményei szerint – továbbfejlődhet a kommunizmus felé, vagyis sikeresen meg tudja valósítani az átmenetet az „ideális világrendbe”.

Egy május közepén tartott előadásában Kun Béla a „proletárdiktatúra” és a „tanácsköztársaság” közti összefüggéssel foglalkozva, ezeket állította: „a proletárdiktatúra konkrét formája, a tanácsköztársaság. A tanácsköztársaság az a forma,

amelyben a proletariátus a maga hatalmát gyakorolja, és amely formában érvényesülnek a proletariátus hatalmi eszközei, avégből, hogy egyrészt a kapitalizmust lerombolja, másrészt a szocializmust felépítse.” Ebben a beszédében a külügyi népbiztos nemcsak a politikai rendszer, hanem az államalakulat átmenetiségéről is szólt, és a további célt – nyilvánvalóan nem függetlenül a Buharin-féle pártprogramban foglaltaktól – ekként jelölte meg: „a proletariátus egyesülését akarjuk, nemzetiségre való tekintet nélkül, nemzeti határok mellőzésével. A mi célunk egy nemzetközi szovjetköztársaság, mint átmeneti forma a nemzetközileg megvalósított szocializmus egységes birodalmához.”²⁴

Az az elgondolás, hogy a magyarországi átmeneti időszak a Radek-brosúrában legrövidebbként megjelölt egy emberöltőnyi lesz, jelent meg Varga Jenőnek, a diktatúra vezető gazdaságpolitikusának a Tanácsok Országos Gyűlésén, június 16-án tartott beszédében: szerinte a „következő generáció” már „a teljes kommunizmusban” fog élni.²⁵

Ám nemcsak Marx, Lenin, Buharin, Radek művei vagy a III. Internacionálé irányelvei nyomán alakíthatták ki elgondolásaikat az átmeneti időszakról a magyarországi diktatúra vezető politikusai. A Tanácsok Országos Gyűlésén, június 21-én tartott beszédében Nyisztor György földművelésügyi népbiztos ekként fogalmazott:

„A proletárdiktatúra azt akarja, hogy elsöpörje a kapitalista rendszert, amely osztályokra tagozta az embereket, amely a megélhetés kérdésében az embereket egymás ellen vitte. Ha ezt elsöpörte, és ha felépítettük a proletártársadalmi rendet, csak azután lehet arról beszélni, hogy lassan megvalósítsuk azt, ami minden embernek a lelkében ott szunnyad, hogy: szeresd felebarátodat, mint önmagad. Mert ez igenis ott él minden emberben. Oda, arrafelé akarunk menni, de előbb tessék összetörni ezt a kapitalista társadalmi rendszert, hogy ne legyenek osztályok. [...] Ha az egész emberiség tudja, hogy itt csak annak van joga élni, aki dolgozik, aki elhelyezkedett, ha nem lesznek osztályok, nem kell a kenyérért egymás ellen verekedni, akkor valósulhat meg az, ami minden vallásmozgalomban ott állott és a tengelye volt, hogy: szeresd felebarátodat, mint önmagadat!

Mert hiszen ezt nem a vallás találta fel, ezt a vallás csak felvette. Én is hiszem, hogy eljön az az idő, és az a hitem és meggyőződés, hogy a proletárdiktatúra egy nagy lépés eme nagy cél felé.”²⁶

A Bibliából származó parancs (lásd például: Máté 22,39) ez esetben tehát összekapcsolódott a szociáldemokrata-kommunista nézetekkel, aminek megvoltak az előzményei a 19–20. század fordulójának magyarországi agrármozgalmaiban is. (Az ekkoriban a földmunkások mozgalmát szervező Nyisztor minden bizonnyal is-

²⁴ Kun Béla előadássorozata a pártprogram módosításáról. Harmadik előadás. In Gábor Sándorné – Hajdu Tibor – Szabó Gizella (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság 1919. március 21. – 1919. augusztus 1. I. rész. 1919. március 21. – 1919. június 11.* (A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai 6/A.) Budapest, Kossuth, 1959. 490–491., 493.

²⁵ *A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. június 14. – 1919. június 23.) naplója.* Budapest, Athenaeum, 1919. 30.

²⁶ *A Tanácsok Országos Gyűlésének...* (1919): i. m. 217.

merte a Szocialista Miatyánk több változatát is: az egyik szerint „legyen testvériség, egyenlőség”;²⁷ a másikban benne volt, hogy „szocializmus, jöjjön el a te országod, úgy hozzánk, mint az egész világon”.²⁸) A népbiztos szavai („az egész emberiség”) azt mutatják, hogy immár az új rendszer világméretű győzelmét vizionálta – ami nemcsak az ideális gazdasági, társadalmi, politikai viszonyok megvalósulását jelentette számára, hanem, egyfajta morális utópiaként, az emberek erkölcsi megjavulását is. Figyelemre méltó, hogy – nyilvánvalóan nem függetlenül kijelentései vallásos elemeitől, még ha a szónok igyekezett is elhatárolni ezeket a vallásosságtól – beszédének lezárásánál a népbiztos nem a „tudom” igét használta, hanem a „hiszem” és a „hitem” szavakat. Azt pedig, hogy az új világrend ilyen megjelenítését egyáltalán nem utasította el a Tanácsok Országos Gyűlésének közönsége, jól mutatják a jegyzőkönyvben a beszéd után olvasható „Hosszan tartó lelkes taps. Felkiáltások: Éljen Nyisztor!”²⁹ mondatok. A beszédrészlet és sikere a hallgatóságánál azt jelzik, hogy ekkoriban korántsem csak a hivatalosnak számító művekben olvasható iránymutatások befolyásolhatták a kortársakat az új világrenddel kapcsolatos nézeteik megalkotásánál...

Nemzeti vagy nemzetközi célok? A diktatúra társadalmi támogatása

A Magyarországi Tanácsköztársaság társadalmi bázisának alapját az ipari munkásság, a bányászok és a hozzájuk igazodó más városi munkáscsoportok alkották.³⁰ Az új rendszer fennállásának kezdetén pedig – amint arról nem egy forrás tanúskodik – nem kevesen remélték, hogy az meg fogja védeni a történelmi Magyarország területét (vagy legalábbis annak jelentős részét), és ezáltal egyfajta támogatásban részesítették a diktatúrát. Szélpál Árpád *Forró hamu* című emlékiratában azt állította, hogy „[a]z első napok mámorában a legtöbben nemzetiszínen látták a proletárdiktatúrát. Elsősorban a polgárság.”³¹ A *Czegléd* című polgári hetilap március 23–24-i számának cikkírója a következőket jelentette ki:

„Ami tehát kibékíthet bennünket a váratlan új renddel, az az a tudat, hogy a magunkéval úgysem boldogulnánk. Ami azonban lélekben is hozzáviheti még a legszélsőbb polgári érdekeltséget [is], az a megrablásunk ellen támadt szolidaritás. Abban, hogy ősi földünket nem engedjük, találkozhatnak a kommunista a nacionalistával.”³²

²⁷ Nagy Dezső: *Magyar munkásfolklor*. Budapest, Gondolat, 1987. 125.

²⁸ Nagy (1987): i. m. 133.

²⁹ *A Tanácsok Országos Gyűlésének...* (1919): i. m. 217.

³⁰ Lásd ehhez: Romsics Ignác: Magyarország 1918–1919-ben. In Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Helikon, 2018. 308–309.

³¹ Szélpál Árpád: *Forró hamu*. Budapest, Magvető, 1984. 459., 435–436.

³² Idézi: Romsics Ignác: A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–1919-ben. In Romsics (2018): i. m. 135.

Hasonló reagálásokról számolt be László Jenő *A forradalom története Hódmezővásárhelyen* című munkájában. Szerinte a Tanácsköztársaság létrejöttkor

„Hódmezővásárhelyen egyetlen hangos szó sem hallatszott, egyetlen komoly mozdulat nem történt a forradalmi áradat feltartóztatására. A szocialista uralomtól várta mindenki az ország megmentését. Hírek érkeztek, hogy közeledik az orosz szovjethadsereg az antant által elvesztésre ítélt ország felszabadítására. Ez a magyarázata, hogy nemcsak a munkásság hódolt be a proletárdiktatúrának, hanem behódolt a polgárság és az egész középosztály is.”³³

A Magyarországi Tanácsköztársaság döntéshozóinak azonban – nyilvánvalóan nem függetlenül a Buharin és Radek munkáiból idézett gondolatoktól – a nemzetközi forradalom majdani győzelme volt a céljuk. A Vörös Hadsereg északi hadjárata májusi és június eleji sikereinek időszakában, a *Vörös Ujság* június 8-i számában, *A diadal útján* című, a szerző neve nélkül megjelent vezércikk közreadói félreérthetetlenül rámutattak arra, hogy e harc nem a történelmi Magyarország területi integritásáért folyik:

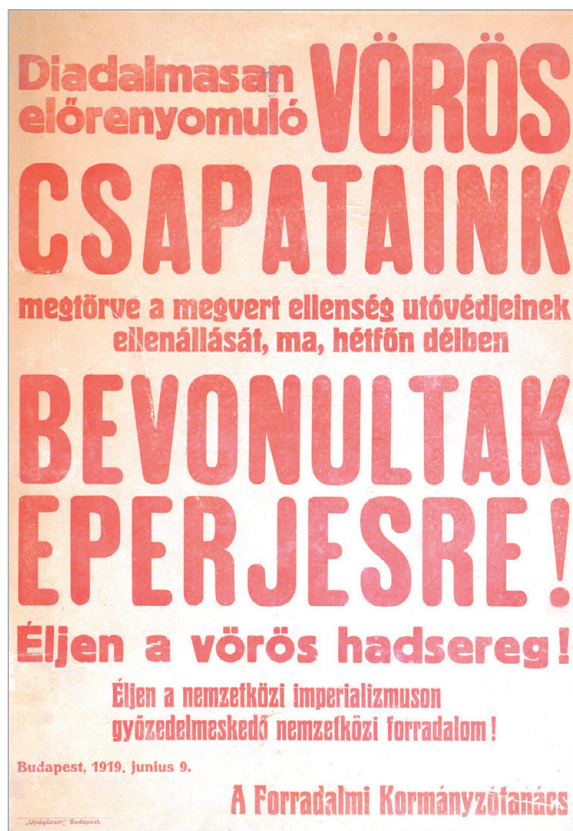
„a magyarországi proletariátus osztályhadserege avval, hogy visszakergeti a cseh imperialista hordákat és megtisztítja tőlük a Felvidéket, nem a területi integritás százszor kompromittált jelszavát akarja megvalósítani, nem »az ezeréves Magyarország történelmi kereteit« akarja visszacsinálni. [...] A magyarországi proletariátus osztályhadseregének győzelmes előnyomulása nem nemzeti háború, hanem egy fázisa a kapitalizmus megdöntésére megindított nemzetközi forradalomnak. A magyarországi proletariátus nem nemzeti, hanem nemzetközi célokért küzd a frontokon. Nem azért szabadítja fel a Felvidéket, mert az az ezeréves Magyarországgal egyik része volt, hanem azért, mert a nemzetközi forradalom »stratégiája« így követeli.”³⁴

Ennek a felfogásnak a jegyében, budapesti kezdeményezésre kiáltották ki június 16-án Eperjesen a Szlovák Tanácsköztársaságot, így egy újabb, szintén átmenetinek tervezett államalakulatot hozva létre. A helyi forradalmi intézőbizottság ez alkalmából üdvözlő táviratot küldött Budapestre, az ottani Tanácsok Országos Gyűléséhez, amelyben egyértelműen kinyilvánította, hogy a magyarországi diktatúrát tekinti útmutatójának:

³³ László Jenő: *A forradalom története Hódmezővásárhelyen*. Hódmezővásárhely, Haladás Hirdetési- és Könyvnyomdavállalat, 1924. 35. A szerző szerint: „Az úri Kaszinó vezetősége – a Direktóriumnál 93/1919. szám alatt iktatott – következő tartalmú levelet intézte a Direktóriumhoz: A helybeli Kaszinó egyesület nevében van szerencsénk szíves tudomásvétel céljából közölni, hogy a Kaszinó egyesület a tanácsköztársaságot, annak helyi Direktóriumát üdvözlí és vele szemben a legnagyobb bizalommal viseltetik, hogy úgy bel- és külügyi viszonyok alakulása között a mostani kormányhatalomra jutását szükségesnek és egyedül alkalmasnak tartja arra, hogy államiságunk, országunk területi integritása fenntartassék”. Lásd ehhez: Csunderlik Péter: *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Budapest, Napvilág, 2019. 49–50., 143., 147.; Vörös Boldizsár: „Hát csak jöjjenek, most én védlek meg tőlük”. Kortársak véleményei, reményei a Tanácsköztársaság sikeres küzdelméről a magyar határokért. *Somogy*, 47. (2019), 3. 54–61.

³⁴ A diadal útján. *Vörös Ujság*, 1919. június 8. 1.

„A felszabadult szlovák proletariátus maga vette kezébe sorsának intézését, s most magyarországi testvéreinek forradalmi munkájára tekint, hogy erőt merítsen a nemzetközi forradalomhoz való csatlakozás során reá váró feladatokhoz, a szocialista, kommunista társadalom felépítéséhez. Legyen a munkások Magyarországa az egész világ proletariátusának útmutatója, mi is követni fogunk benneteket. Éljen a nemzetközi világforradalom!”³⁵

2. ábra: A Forradalmi Kormányzótanácsnak az eperjesi bevonulásról tudósító plakátja a nemzetközi imperializmuson győzedelmeskedő nemzetközi forradalmat élteti

Forrás: HM HIM Hadtörténeti Múzeum, Plakát- és Aprónyomtatványtár

Mindez összhangban volt Buharin és Radek írásából, továbbá a Magyarországi Tanácsköztársaság alkotmányából idézettekkel. A szlovák proletárállam irányítói elrendelték a 100 holdon felüli birtokok kisajátítását, előkészítették a 20 főnél többet foglalkoztató üzemek államosítását, hadsereget szerveztek; az új hatalom

³⁵ Lásd: A „Červené noviny” beszámolója a Szlovák Tanácsköztársaság 1919. június 16-i kikiáltásáról Eperjesen. In Milei György – Anton Smutný (szerk.): *Dokumentumok a Szlovák Tanácsköztársaságról 1919.* Budapest, Kossuth, 1970. 135.

közegei számos település közigazgatását átvették.³⁶ A „világforradalmi folyamat” továbbterjedését említette meg a magyarországi német nemzetiség ügyeiben illetékes népbiztos, Kalmár Henrik a Tanácsok Országos Gyűlésének június 17-i ülésén: „Ebben a pillanatban nincs forróbb vágyam: adassék meg nekünk, hogy egész rövid idő alatt üdvözölhessük a cseh és a német-osztrák tanácsköztársaságot is.”³⁷ Ezek megvalósulásával a proletárdiktatúra újabb, szintén átmenetinek tervezett államalakulatai jöttek volna létre Európában.

Külföldi kortársak biztatásai – és az utókor értékelései

A Magyarországi Tanácsköztársaság irányítóit az új világ megalkotásának érdekében végzett tevékenységükben bátoríthatták a Szovjet-Oroszországból hozzájuk eljuttatott táviratok is. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusának Lenin, Zinovjev és Kamenyev által is aláírt, március 23-i üdvözlétében ez állt:

„A kongresszus meg van győződve, hogy nincs messze az az idő, amikor a kommunizmus az egész világon győzedelmeskedik. Oroszország munkásosztálya minden tőle telhetőt megtesz segítségük érdekében. A világ munkásai feszült figyelemmel kísérik további harcukat, és nem engedik meg egyetlen ország imperialistáinak sem, hogy kezet emeljenek az új szocialista köztársaságra. [...] Éljen a nemzetközi kommunista köztársaság!”³⁸

A táviratban foglaltak hozzájárulhattak ahhoz, hogy Kun Béla optimista jövőképet jelenítsen meg politikustársainak a Forradalmi Kormányzótanács március 27-i ülésén.

Biztatást tartalmazott az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának a Magyarországi Szocialista Párt kongresszusához küldött június 11-i üdvözlete is: „A magyarországi proletariátus egysége, amelynek platformja a diktatúra és a III., Kommunista Internacionálé, a döntő és a végső győzelmetek záloga. Az imperializmus és a kommunizmus világharca a proletariátus javára fog eldőlni.”³⁹ Ám a „világforradalom” remélt továbbterjedése nem következett be. Július

³⁶ Lásd ehhez: Egry Gábor: Nagy-Magyarország határaiért harcolt-e a Vörös Hadsereg? In Egry Gábor (szerk.): *Kérdések és válaszok 1918–1919-ről*. Budapest, Napvilág, 2019. 80–81.; Romsics (2020): i. m. 72–73., 93.

³⁷ *A Tanácsok Országos Gyűlésének...* (1919): i. m. 46.

³⁸ Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusa üdvözli a Magyarországi Tanácsköztársaságot. In Imre Magda – Szerényi Imre (szerk.): *Budapest – Moszkva. Szovjet-Oroszország és a Magyarországi Tanácsköztársaság kapcsolatai táviratok tükrében. 1919. március 22. – augusztus 1.* Budapest, Kossuth, 1979. 22. Lásd ehhez: Gleb J. Albert: „Glückliches Ungarn!” Sowjetische Reaktionen auf die ungarische Räterepublik. In Christian Koller – Matthias Marschik (szerk.): *Die ungarische Räterepublik 1919. Innenansichten – Außenperspektiven – Folgewirkungen*. Wien, Promedia, 2018. 209.

³⁹ Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának üdvözlete a Magyarországi Szocialista Párt kongresszusához. In Imre-Szerényi (1979): i. m. 144.

elején, a magyarországi Vörös Hadsereg északról történt visszavonulása és a csehszlovák erők előrenyomulása következtében megbukott a Szlovák Tanácsköztársaság, a polgárháború és az intervenció súlyos helyzetében pedig Szovjet-Oroszország sem tudott fegyveres segítséget nyújtani a magyarországi diktatúrának.

Amikor a külpolitikai, katonai események és a Tanácsköztársaság belső viszonyainak romlása nyomán a diktatúra helyzete kilátástalanná vált, a Kormányzótanács augusztus 1-jei lemondásakor, a budapesti munkástanácsban tartott beszédében Kun Béla az immár bukott rendszert értékelve rámutatott arra is, hogy nem sikerült az átmenet az ideális világrendbe:

„a kapitalizmusból, ebből a mocskos, ebből a ronda kapitalizmusból nem lehetett mást csinálni, mint azt a mocskos és ronda rendszert, amely ebben az országban volt. [...] Megbukott a proletárdiktatúra, gazdaságilag, politikailag és katonailag megbukott [...] lehetetlenné lett egyelőre az átmenet a szocializmustól a kommunizmushoz”.⁴⁰

Ám Kun beszédében az „egyelőre” szó használata azt jelzi, hogy a politikus abban bízott: a jövőben azért majd sor fog kerülni a sikeres átmenetre a szocializmusból a kommunizmusba. Azzal pedig, hogy a Tanácsköztársaságot irányítói csupán átmeneti államalakulatnak tekintették, a diktatúráról, annak bukása után írott különféle művek szerzői is foglalkoztak.⁴¹ Így például *A bolsevizmus Magyarországon* című, 1921-es kötetnek a tanácskormány belpolitikáját tárgyaló részében Hoitsy Pál a következő értékeléssel idézte (ha nem is pontosan) a júniusban elfogadott alkotmányt:

„bejelentik, mint végső célt, az anarchiát, midőn kimondják, hogy »a proletárdiktatúra csupán eszköz, annak a társadalmi rendnek előkészítésére, melyben az állam hatalma megszűnik«. És ezt abban az időben vallják, mikor az állam hatalma sem elegendő hozzá, hogy meggátolja a Lenin-fiúk irtózatosságait. Mit fognak azok tenni, ha az állami hatalom megszűnik!”⁴²

⁴⁰ Budapest Főváros Levéltára XVI. 1. f. 2. d. Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottság jegyzőkönyvei, 1919. augusztus 1. 44–45.

⁴¹ A Magyarországi Tanácsköztársaság historiográfiájával kapcsolatban újabban lásd például: Hajdu Tibor: Változó korok, változó vélemények a Magyarországi Tanácsköztársaságról. In Pál Lajos (szerk.): *Századok füzetek* 5. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2009. 5–17.; Hajdu Tibor: A Tanácsköztársaság a magyar történetírásban. In Krausz Tamás – Morva Judit (szerk.): *1919, Tanácsköztársaság, 2019.* Budapest, Közép-európai Fejlesztési Egyesület, 2019. 25–54.; Gali Máté: A Magyarországi Tanácsköztársaság historiográfiája. In Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (szerk.): *...minden édenek neve vad poklotat bűvöl...* A Magyarországi Tanácsköztársaság. Budapest, Országház, 2020. 323–339. Lásd még: Csunderlik (2019): i. m.; Apor Péter: *Az elképzelt köztársaság. A Magyarországi Tanácsköztársaság utóélete 1945–1989.* Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2014.

⁴² Hoitsy Pál: A tanácskormány belpolitikája. In Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* Budapest, Franklin, 1921. 92. A Szovjet-Oroszországban és a Magyarországi Tanácsköztársaságban tevékenykedő anarchistáknak a proletárdiktatúrával kapcsolatos nézeteiről pedig lásd például: Bozóki András – Sükösd Miklós: *Anarcho-demokraták. Az anarchizmus elmélete és magyarországi története.* Budapest, Gondolat, 2007. 147–155., 260–262.

A szerző, eltérően a diktatúra közvélemény-formálóinak felfogásától, nem az utópisztikus tanácsköztársasági jövővíziókban foglaltakkal,⁴³ hanem az éppen fennálló viszonyokkal kapcsolta össze az „állam megszűnését”, és jelenítette meg azt csaknem elképzelhetetlen borzalmak előidézőjeként – összhangban a könyv egészének a Tanácsköztársaságot elítélő szemléletével.

A *Magyarország története* című sorozat 1976-os VIII. kötetében viszont Hajdu Tibor Lenin *Állam és forradalom*ját idézve tárgyalta a Tanácsköztársaság átmenetiségét, ennek nyomán pozitív jövőképpel: „Ez a diktatúra a szocializmus történelmileg rövid idő alatt való felépítésére szólt, abban a reményben, hogy a proletárállam hamarosan átadja helyét az osztály és állam nélküli kommunista társadalomnak.”⁴⁴ Kun Béla fentebb idézett március 27-i beszédének „két-három napos” időmegjelölését azonban határozottan bírálta Kővágó László *A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés* című, 1979-es könyvében, „realitásokon túlmenő számításként” értékelve azt. „Ezt az irreálisan rövidre mért időt – kitűnik ez Kun Béla szavaiból is – a nem eléggé kielemezett tényezőkre alapozta” a Tanácsköztársaság vezetője. A továbbiakban is kritikusan írta Kővágó, hogy „[a] Tanácsköztársaság a kezdeti nagy lelkesedés után, amikor azt várta, hogy a forradalom napokon vagy heteken belül továbbterjed nyugat felé, hamarosan szembekerült a valósággal: a forradalom terjedésére várni kell.”⁴⁵

A diktatúra – 133 napos fennállásával – tehát kérészállamnak bizonyult, és nem akként átmenetinek, amint azt irányítói tervezték. Ugyanakkor már ez alatt az idő alatt életre hívott egy másik, szintén ideiglenesnek tervezett államalakulatot, a Szlovák Tanácsköztársaságot, amelynek kikiáltásakor a forradalmi intézőbizottság megfogalmazta, hogy a magyarországi diktatúrát tekinti példaképének, útmutatójának. Ez a tanácsköztársaság szintén nem egy olyan átmeneti rendszer volt, amilyennek megalkotói szánták, hanem kérészállam lett: még a magyarországinál is rövidebb ideig létezett. Abban, hogy néhány hónapon belül sor kerülhetett ennek a két államalakulatnak a létrehozására, az új gazdasági-társadalmi-politikai viszonyokat kialakítani hivatott intézkedések megtételére, jelentős szerepe volt vezetőik elméleti tájékozottságának. Ők ugyanis az általuk kiemelkedőeknek tekintett forradalmárok, Marx, Lenin, Buharin, Radek műveire, a III. Internacionálé politikusainak iránymutatásaira támaszkodtak. Sőt, Pogány József külügyi népbiztos már „az orosz példára” egészében hivatkozott, amikor a *Népszava* április 13-i számának hasábjain közzétett, *Nekünk könnyebb!* című vezércikkében ezeket állította:

⁴³ Lásd ezekről újabban például: Vörös Boldizsár: „A közös munka eredményéből mindenkinek egyaránt jut”. Utópisztikus jövőelképzelések a Magyarországi Tanácsköztársaságban. In Ligeti–Vörös (2020a): i. m. 91–107.

⁴⁴ Hajdu (1976): i. m. 240.

⁴⁵ Kővágó László: *A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés*. Budapest, Kossuth, 1979. 156–157., 188. Vö.: Siklós András: Utópia vagy realitás. A világforradalom kérdése az újabb történeti irodalomban. In Köpeczi Béla (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója. Tudományos ülésszak. Budapest 1979. március 6–7*. Budapest, Akadémiai, 1980. 131–139. Újabban lásd még: Vörös Boldizsár: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Egy átmenetinek tervezett államalakulat. *Rubicon*, 31. 2020b, 4. 38–43.

„épp az orosz proletárdiktatúrával való összehasonlítás mutatja meg legcsattanóbban, hogy nekünk könnyebb, hogy a magyar proletáralomnak könnyebb, jártabb és egyenesebb az útja, mint az orosz bolsevik diktatúrának. [...] Legelsősorban is *nekünk könnyebb* azért, mert már előttünk áll az orosz példa. Rengeteget tanulhatunk az orosz proletárdiktatúra tényeiből és cselekedeteiből. Követhetjük mindazt, ami tökéletes benne, elkerülhetjük kezdeti kísérleteit, kikaphatjuk hibáit. [...] az orosz példa egyszerű eszköz számunkra, hogy megrövidítsük és enyhítsük a kommunista társadalom szülési fájdalmait.”⁴⁶

Mindez pedig önmagán túlmutatóan, általánosabb érvénnyel azt jelzi, hogy kidolgozott politikai foratókönyvek megléte, bizonyos történelmi körülmények között elősegítheti különféle gazdasági, társadalmi, politikai rendszerek, államalakulatok gyors létrehozását és akár látványos megjelenítésüket is a közvélemény-formálóik által kifejtett propagandában – ugyanakkor belpolitikai és külpolitikai tényezők gyors bukásukat eredményezhetik, összességében egyfajta kérészlétre ítélve őket.

Felhasznált irodalom

- A közoktatásügyi népbiztosnak 1919. évi 91609. számú rendelete a történelmi tanítás új iránya tárgyában. *Hivatalos Közlöny*, 27. (1919). 183–184.
- Albert, Gleb J.: „Glückliches Ungarn!” Sowjetische Reaktionen auf die ungarische Räterepublik. In Christian Koller – Matthias Marschik (szerk.): *Die ungarische Räterepublik 1919. Innenansichten – Außenperspektiven – Folgewirkungen*. Wien, Promedia, 2018.
- Apor Péter: *Az elképzelt köztársaság. A Magyarországi Tanácsköztársaság utóélete 1945–1989*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2014.
- A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. június 14. – 1919. június 23.) naplója*. Budapest, Athenaeum, 1919.
- A vörös örök tankönyve*. Budapest, (k. n.), 1919.
- Bozóki András – Sükösd Miklós: *Anarcho-demokraták. Az anarchizmus elmélete és magyarországi története*. Budapest, Gondolat, 2007.
- Bresztovszky Vilma: *Bevezető leckék a történelem tanításához*. Melléklet a „Néptanítók Lapja” 17. számához. III–VII.
- Bucharin, Nikolaj: *A kommunisták (bolsevikiek) programja*. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919.
- Csunderlik Péter: *„Vörös farsangtól” a „vörös tatárjáráshoz”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Budapest, Napvilág, 2019.
- Egry Gábor: Magyarországhatáraiért harcolt-e a Vörös Hadsereg? In Egry Gábor (szerk.): *Kérdések és válaszok 1918–1919-ről*. Budapest, Napvilág, 2019.
- Gábor Sándorné – Hajdu Tibor – Szabó Gizella (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság 1919. március 21. – 1919. augusztus 1. I. rész. 1919. március 21. – 1919. június 11.* (A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai 6/A.) Budapest, Kossuth, 1959.

⁴⁶ Pogány József: Nekünk könnyebb! *Népszava*, 1919. április 13. 1. Sarlós Béla pedig részletekbe menően foglalkozott azzal, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság jogalkotóinak munkájukhoz rendelkezésükre álltak szovjet-oroszországi jogszabályok, és ők hasznosították is ezeket. Lásd: Sarlós Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969. 95–97., 168–172.

- Gali Máté: A Magyarországi Tanácsköztársaság historiográfiája. In Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (szerk.): „...minden édenek neve vad poklokat bűvöl...” *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház, 2020.
- Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. In Hajdu Tibor – Tilkovszky Loránt (szerk.): *Magyarország története. 1918–1919, 1919–1945*. Budapest, Akadémiai, 1976.
- Hajdu Tibor: Változó korok, változó vélemények a Magyarországi Tanácsköztársaságról. In Pál Lajos (szerk.): *Századok füzetek 5*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2009.
- Hajdu Tibor: A Tanácsköztársaság a magyar történetírásban. In Krausz Tamás – Morva Judit (szerk.): *1919, Tanácsköztársaság, 2019*. Budapest, Közép-európai Fejlesztési Egyesület, 2019.
- Hoitsy Pál: A tanácskormány belpolitikája. In Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon*. Budapest, Franklin, 1921.
- Imre Magda – Szerényi Imre (szerk.): *Budapest – Moszkva. Szovjet–Oroszország és a Magyarországi Tanácsköztársaság kapcsolatai táviratok tükrében. 1919. március 22. – augusztus 1.* Budapest, Kossuth, 1979.
- Kővágó László: *A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés*. Budapest, Kossuth, 1979.
- László Jenő: *A forradalom története Hódmezővásárhelyen*. Hódmezővásárhely, Haladás Hirdetési- és Könyvnyomdavállalat, 1924.
- Lenin, N.: *Állam és forradalom*. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919.
- Litván György: *Szabó Ervin, a szocializmus moralistája*. Budapest, Századvég, 1993.
- Löwy, Adolf G.: *Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. Leben und Werk Nikolai Bucharins*. Wien, Promedia, 1990.
- Marx, Karl: A gothai program kritikája. In Szabó Ervin (szerk.): *Marx és Engels válogatott művei*. II. kötet. Budapest. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés, 1909.
- Milei György – Anton Smutný (szerk.): *Dokumentumok a Szlovák Tanácsköztársaságról 1919*. Budapest, Kossuth, 1970.
- Nagy Dezső: *Magyar munkásfolklor*. Budapest, Gondolat, 1987.
- Radek, Karl: *A szocializmus fejlődése a tudománytól a valóságig*. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919.
- Romsics Gergely: Külpolitikai gondolkodás a Magyarországi Tanácsköztársaságban. *Sic Itur ad Astra*, 28. (2020), 70. 31–103.
- Romsics Ignác: A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–1919-ben. In Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Helikon, 2018.
- Romsics Ignác: Magyarország 1918–1919-ben. In Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Helikon, 2018.
- Sarlós Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969.
- Sas Andor: *Leckék az újkori kapitalizmus s a bér munkásság korából*. Melléklet a „Néptanítók Lapja” 26. számához. XVI–XXII.
- Siklós András: Utópia vagy realitás. A világforradalom kérdése az újabb történeti irodalomban. In Köpeczi Béla (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója. Tudományos ülésszak. Budapest 1979. március 6–7.* Budapest, Akadémiai, 1980.
- Szabó Ervin: Bevezetés. In Szabó Ervin (szerk.): *Marx és Engels válogatott művei*. II. kötet. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés, 1909.
- Szélpál Árpád: *Forró hamu*. Budapest, Magvető, 1984.
- Vörös Boldizsár: „Hát csak jöjjenek, most én védlek meg tőlük”. Kortársak véleményei, reményei a Tanácsköztársaság sikeres küzdelméről a magyar határokért. *Somogy*, 47. (2019), 3. 54–61.

- Vörös Boldizsár: „A közös munka eredményéből mindenkinek egyaránt jut”. Utópisztikus jövőelképzelések a Magyarországi Tanácsköztársaságban. In Ligeti Dávid – Vörös Boldizsár (szerk.): *„...minden édenek neve vad poklokat bűvöl...” A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Országház, 2020a.
- Vörös Boldizsár: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Egy átmenetinek tervezett államalakulat. *Rubicon*, 31. 2020b, 4. 38–43.
- Vörös Boldizsár: „De ez a diktatúra csak átmeneti állapot”. A Magyarországi Tanácsköztársaság önképe. In Dubniczky Zsolt – Hermann Róbert – Kocsis Annamária – Ligeti Dávid – Orosz László (szerk.): *„A kultúra tarthatja meg, és teheti ismét naggyá.” Tanulmányok Ujváry Gábor hatvanadik születésnapjára*. Budapest, Ráció, 2020c.
1919. március 27. A Forradalmi Kormányzótanács ülése. In Imre Magda – Szücs László (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. Budapest, Akadémiai, 1986.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára XVI. 1. f. 2. d. Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottság jegyzőkönyvei, 1919. augusztus 1.

Periodikák

A diadal útján. *Vörös Ujság*, 1919. június 8.

A kommunista Internacionálé irányelvei. *Népszava*, 1919. március 27.

A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. *Tanácsköztársaság*, 1919. június 28.

A proletárság diktatúrája. *Vörös Ujság*, 1919. március 22.

Európa forradalmi éve. *Szociális Forradalom*, 1918. december 25.

Munka, fegyelem, rend! *Népszava*, 1919. április 2.

Pogány József: Nekünk könnyebb! *Népszava*, 1919. április 13.

„A Transitional State Towards a Classless Communist Society”? The Dictatorship of the Proletariat in Hungary, 1919

Directors and opinion shapers of the Soviet Republic of Hungary assumed that the formation would only be temporary in two aspects. On the one hand, they thought the dictatorship of the proletariat was only an interim political system or form on the road to communism, which they believed to be the ideal economic, social and political structure. On the other hand, they thought that the state they established was also a transitional one that the system of worldwide communism would replace at some point in the future. In order to progress towards this goal, they also established another state, which was also to be a temporary one, the Slovak Soviet Republic.